

Ob razstavi

UDK 373:635.047:069.9

1.20 Predgovor, spremna beseda / 1.04 Strokovni članek

Prejeto: 6. 11. 2015

Mateja Ribarič*

Razstava »Učilnica v naravi:

šolski vrt včeraj, danes, jutri«

Slovenski šolski muzej, november 2014 – september 2016

The Exhibition »Nature's Classroom:

The School Garden Yesterday, Today and Tomorrow«

The Slovenian School Museum, November 2014 – September 2016

Izvleček

Slovenske šole imajo bogato tradicijo šolskih vrtov, saj je v 2. polovici 19. stoletja skoraj vsaka šola imela svoj šolski vrt, svojo učilnico v naravi. Učitelji so učence poučevali, kako obdelovati zelenjavni, cvetlični in zeliščni vrt, kako skrbeti za sadno drevje in vinsko trto, kako pomembne so čebele na vrtu. Kar so pridelali, so uporabili v šolski kuhinji. Pri učnem predmetu prirodopis so na šolskem vrtu spoznavali posamezne rastline in drevesa v živo. Učitelji so se zavedali učno-vzgojnega pomena šolskega vrta za učence ter napisali kar nekaj knjig in članikov na temo šolskih vrtov. Da bi videli naprej, moramo gledati nazaj; pomembno je poznati znanje naših prednikov, ki so orali ledino na področju šolskih vrtov, in njihova spoznanja povezovati s sedanjimi.

Abstract

Slovenian schools have a rich tradition of school gardens, as almost every school in the second half of the 19th century had such a garden of its own – an open-air classroom out in nature. The teachers taught their students how to cultivate vegetable, flower and herb beds, how to care for fruit trees and grape vines, and how important bees are to a garden. All produce from these gardens was put to good use in the school kitchens. In the subject Nature Studies, students were acquainted with the various plants and trees grown at the school right there on site in the garden. The teachers were well aware of the value of the school garden in the learning and educational process and wrote a number of books and articles on the topic. In order to be able to envision the future, we must sometimes also look back into the past, as it is important to understand the knowledge of our ancestors, who broke fresh ground in the field of the school garden – both literally and figuratively – and to connect their findings with those of our day and age.

* Mateja Ribarič, profesorica zgodovine in sociologije, muzejska svetovalka, Slovenski šolski muzej, Ljubljana, avtorica razstave in kataloga »Učilnica v naravi: šolski vrt včeraj, danes, jutri«, e-pošta: mateja.ribaric@guest.arnes.si

Pogled na razstavo »Učilnica v naravi: šolski vrt včeraj, danes, jutri«, ki je na ogled v Slovenskem šolskem muzeju od 20. novembra 2014. (SŠM, fototeka, foto M. Javoršek)

Pomlad, poletje, jesen, zima ... in pomlad¹

V novembru se narava pripravlja na počitek pozimi. Pospravili smo pridelke z naših vrtov, njiv, sadovnjakov, vinogradov ... shranili semena za naslednjo setev in zemljo pripravili na naslednji rodni cikel. Delamo načrte, kaj in kje bomo spomladi sejali in sadili. Tudi človek naj bi se v zimskem času umiril, se ozrl vase, v preteklo leto, in delal načrte za naslednje. Menjavanje letnih časov prežema življenje slehernega živega bitja, nihče ni zavarovan pred njihovo močjo in njihovim letnim ciklom rojstva, rasti in razkrajanja. Vse se giblje v krogih, včasih zelo majhnih in kratkih, drugič neskončno dolgih in za človeštvo nepredstavljivo oddaljenih.

Človek je z naravo in vrtovi povezan že od samega začetka svojega obstoja. Staroselska ljudstva so živali in rastline častila, bila del njihovega sveta in živela z njimi v sožitju. Na področju prazgodovinske Evrope so ljudje vse do konca neolitika (okrog 3.000 pr. n. št.) v okviru kulta Velike matere imeli do narave religiozen odnos. Prepoznavanje svetosti zemlje kot matere so verovanja, stara tisoče let. Tudi keltskim in slovanskim prednikom je narava predstavljala svetišče, njihovi bogovi so prebivali v drevesih, vodi, kamnih, gorah ... Kasneje, v času judo-krščanskih in grško-rimskih vrednot, se je začel odnos človeka do narave krhati. V obdobju po industrijski in tehnološki revoluciji si je človek rastline in živali začel vse bolj prilastati in izkoriščati. Trenutno smo v obdobju, ko je to ravnovesje že zelo porušeno in nam narava kaže

¹ Članek je povzet po razstavnem katalogu razstave: Mateja Ribarič, Učilnica v naravi: šolski vrt včeraj, danes, jutri. Slovenski šolski muzej, Ljubljana 2014.

svojo moč v obliki velikih ekstremnih vremenskih pojavov, ki jih doživljamo zadnja leta. Postavljeni smo pred nove izzive.

Vrt je že od nekdaj pomemben življenjski prostor človeka, ki ga povezuje z naravo. Daje mu hrano, omogoča stik z naravo, je oaza miru in počitka, kotiček za sprostitev, razmislek in pogovor. Je navdih umetnikom in filozofom. Vrt ima pomembno mesto tudi v mitologiji (na primer prispodoba rajskega vrta).

Razstava o šolskih vrtovih govori o povezanosti z osnovnimi zakonitostmi narave, z menjavanjem letnih časov, cikličnostjo in spreminjanjem. Govori o sožitju in sobivanju vseh živih bitij. V zadnjih nekaj letih se v slovenskih vrtcih in šolah ponovno pojavlja zanimanje za šolske vrtove. To je zelo spodbudno, saj danes ogromno otrok vse preveč časa preživi v virtualnih svetovih, vse manj pa imajo pristnega stika z naravo, z gibanjem v naravi, pa tudi s pridelavo hrane. Hrana postaja spet pomembna in dragocena dobrina. Povpraševanje po kakovostnih, ekoloških živilih in njihovem pridelovanju narašča, ker se vse več ljudi zaveda, da s kemično podporo pridelana hrana škoduje tako zdravju kot okolju. Znanje o ekološki pridelavi potrebujemo tudi za preživetje, dolgujemo ga prihodnjim generacijam. Poleg tega je v šolah vse več tekmovalnosti, otroci imajo malo možnosti za sodelovanje in vrt je eno redkih okolij, kjer se ga še lahko naučijo.

Šolski vrt včeraj – začetki

Slovenske šole imajo bogato tradicijo šolskih vrtov, v 2. polovici 19. stoletja je skoraj vsaka šola imela svoj šolski vrt, svojo učilnico v naravi in v razvoju niso zastajale za šolami v ostalih deželah v Evropi. Do leta 1869 so šolski vrtovi nastajali predvsem zaradi zavzetosti posameznih učiteljev. Eden prvih zapisov o šolskih vrtovih na Slovenskem sega v leto 1842, ko je Anton Martin Slomšek (1800–1862), pobudnik začetnih in ponavljalnih nedeljskih šol, v knjigi *»Blaže in Nežica v nedeljski šoli«* napisal poglavje o sadjarstvu. Poglavje je sklenil z besedami: *»Vsak oče naj svojemu otroku, vsak kumej svojemu zeticu drevce vsadi, naj bo z otrokom rastlo, ino sadu prineslo. Nas že dolgo ne bo, drevo bo še rodilo ino otroka nas spomnilo. Vsako rodovitno drevo je gotov dnar, ki iz zemlje cveti.«* Slomškova drevesna šola za učence nedeljskih šol je bila poskus šolskega vrta, ki se je uveljavil kasneje. O pomenu sadjereje je pisal tudi učitelj iz Šoštanja, Peter Musi (1799–1875). Pri pouku je zagovarjal nazorni pouk ter trdil, da so slike sicer lepe, da pa je pomembneje pokazati učencem čim več v naravi, jih peljati ven in skupaj z njimi praktično preizkušati in spoznavati snov.

Leta 1851 je državno namestništvo z okrožnico pozvalo učitelje k poučevanju sadjarstva. Dve leti prej je začela Kranjska kmetijska družba nagrajevati učitelje, ki so pospeševali sadjarstvo. Poučevali so ga na podeželskih ljudskih šolah, od katerih je imela večina lastne drevesnice. *»Vsaka začetna ali ljudska šola na kmetih naj bi precej skrbela, da bi ji srenja (soseska) odločila kako mesto za sadni vert, kjer bi učitelj svojo šolsko mladino podučeval v pglavitnih opravilih sadjorejnih.«*

V različnih slovenskih strokovnih in pedagoških revijah so po letu 1850 o svojih izkušnjah pri sadjarstvu, zelenjadarstvu, svilarstvu in čebelarstvu začeli pisati posamezni učitelji, poročati šolski nadzorniki in o njih razpravljati na učiteljskih zborovanjih. Opozarjali so na knjige in revije, ki so obravnavale to področje.

Obdobje Avstro-Ogrske 1869–1918

Maja leta 1869 je bil v Avstro-Ogrski, vključno s slovenskimi deželami, sprejet državni ljudskošolski zakon, ki je med drugim postavil temelje šolskim vrtovom na učiteljski in ljudskih šolah, in s tem so postali del učnega načrta vse do leta 1941. Pomembna so bila naslednja določila:

- 27. člen zakona je določal, da se vsakemu učiteljsku odkaze primeren kos zemlje »za vajo v kmetijskih delih«; zahtevalo se je, da so učitelji, ki so skrbeli za tak vrt, o delu na vrtu poučeni;
- 29. člen je obvezoval moška učiteljska, da izvajajo »*nauk o kmetovanji s posebnim ozirom na talne razmere v domači deželi*«;
- v 63. členu 3. osnovnošolskega zakona pa preberemo: »*Pri vsaki ljudski šoli je treba napraviti tudi telovadnico, v kmečkih občinah, če je mogoče, vrt za učitelja in zemljišče za kmetijske poskušnje*,« to zemljišče je bilo mišljeno kot šolski vrt.

V členu 56. ukaza c. kr. ministrstva za uk in bogočastje iz leta 1870, št. 7648, je bilo zapisano, da naj bi se vrt, če je le mogoče, uredil pri vsaki šoli na deželi, in sicer zraven šolskega poslopja ali vsaj blizu šole in naj bi obsegal najmanj tri are in ne več kot šestnajst arov.

V učnih načrtih in predmetnikih za ljudske šole najdemo od leta 1869 nov učni predmet prirodopis, ki so ga poučevali v 5. razredu po dve uri na dan. Učni smoter prirodopisnega pouka v ljudski šoli je bil učencem vzbujati ljubezen do narave ter posredovanje znanja o najvažnejših živalih, rastlinah in kamninah ter njihovo praktično uporabo in pomen v vsakdanjem življenju. Praktični pouk o zelenjadarstvu, sadjarstvu, cvetličarstvu in čebelarstvu je potekal na šolskem vrtu. Spoznavali so posamezne rastline in drevesa v živo. Učitelji so učence poučevali, kako obdelovati zelenjavni, cvetlični in zeliščni vrt, kako skrbeti za sadno drevje in vinsko trto, kako pomembne so čebele na vrtu ... ponekod so gojili celo sviloprejko. Kar so pridelali, so ponekod uporabili v šolski kuhinji. Učitelji so se zavedali učno-vzgojnega pomena šolskega vrta za učence ter napisali kar nekaj knjig in člankov na to temo.

Prva knjižica, ki naj bi pomagala uresničevati zamisel o ustanavljanju šolskih vrtov na ljudskih šolah, je bila knjižica dveh avtorjev Maxa Machaneka in dr. Erasmusa Schwaba iz leta 1870 z naslovom: »*Der Volksschulgarten. Ein Beitrag zur Lösung der Aufgabe unserer Volkserziehung*« (*Ljudskošolski vrtovi. Prispevek k razreševanju nalog v naši ljudski vzgoji*). Sprva so bili šolski vrtovi le drevesnice, postopoma se je sadnemu drevju pridružilo še drugo rastlinje, kjer so upoštevali tudi že kolobarjenje. Pojavila se je potreba po izrisnem načrtu šolskega vrta. Učitelji so se zavedali učno-vzgojnega pomena šolskega vrta za učence ter napisali kar nekaj knjig in člankov na to temo. Prvo obširnejšo slovensko knjigo s področja šolskih vrtov je po naročilu kmetijskega ministrstva leta 1888 napisal kmetijski strokovnjak in učitelj Gustav Pirc z naslovom »*Vrtnarstvo s posebnim ozirom za obdelovanje in oskrbovanje šolskih vrtov*«.

Leta 1892 je bil sprejet organizacijski statut za šolske vrtove, ki je bil leta 1895 dopolnjen z navodilom za ustanavljanje, oskrbovanje in uporabljanje šolskih vrtov, v

Z razstavo, delavnico o zeliščih in predavanjem na okrogli mizi »(Pre) hrana in kultura« je SŠM sodeloval na Kulturnem bazarju 18. marca 2015 v CD v Ljubljani. (SŠM, fototeka, foto: M. Javoršek)

katerem so v šestih točkah pojasnjeni organizacijski in strokovni vidiki šolskih vrtov. Sodelovanje oblasti na državni in deželni ravni z idejo šolskega vrta je bilo v vseh deželah Avstro-Ogrske zgledno. Zataknilo pa se je pri sodelovanju na krajevnih in občinskih ravneh. Ustanavljanje in oskrbovanje šolskih vrtov je marsikje naletelo na težave. Vzroke so na eni strani iskali v premajhnem znanju učiteljev, ki med svojim šolanjem še niso imeli ustreznega pouka. Na drugi strani pa je bil vzrok težav finančne narave. Celotne stroške za šolske vrtove je morala plačati šolska občina, ki pa se je včasih poskušala tem izdatkom izogniti, zato vrta sploh ni uredila ali pa je odlašala z nadaljnjo oskrbo. Učitelji so želeli, da bi c. kr. okrajni šolski svet v letni proračun šolske občine vključil postavko za obdelovanje vrta. Marsikateri učitelj je za vrt vložil lastni denar in veliko dela predvsem v prvih letih urejanja. Vedno pogostejša so bila tudi predavanja o šolskih vrtovih na učiteljskih zborovanjih. Slovenska učiteljska organizacija Zaveza slovenskih učiteljskih društev je imela od leta 1893 sekcijo za šolsko vrtnarstvo. Šole so s svojimi šolskimi vrtovi in pridelki sodelovale na deželnih razstavah, kjer so številni učitelji dobili tudi priznanja.

Učitelji so poudarjali različne odlike šolskega vrta. Predvsem vsesplošno korist, ki so jo imeli vaščani s pridobivanjem boljših semen in sadja z vrta, ter poučevanje učencev o poljedelstvu in vrtnarstvu, o sadjereji in vinarstvu. Šolski mladini naj bi vcepili ljubezen do vrta in vrtnih pridelkov – tako naj bi preprečevali lomljenje mladih dreves, trganje cvetic, teptanje zelišč. Z ljubeznijo do rastlin naj bi vzgajali tudi ljubezen do živali. Kmalu so šolski vrt povezovali z duševno in telesno vzgojo učencev. Z aktivnostjo na vrtu naj bi vzgajali ljubezen do bližnjega, redoljubnost učencev, delavnost in krepitev celega telesa. Veselje do dela naj bi bila nepogrešljiva vrednota v etičnem

oziru – otroci naj bi delali z veseljem in s tem izpolnjevali ne le dolžnosti, ki jih imajo v šoli, temveč tudi zunaj šole in si tako prizadevali pospeševati občo blaginjo. Za to pa je bilo potrebno tudi učiteljevo veselje do vrta.

Prva svetovna vojna je pomenila prvi mejnik za šolske vrtove, ki so se do takrat že lepo uveljavili. Mnogo vrtov je bilo uničenih, njihova vloga pa se je iz vzgojno-izobraževalnega pomena preusmerila v proizvajalca pridelkov, ki naj bi služili za prehrano v skrajni sili. Vojni čas je pokazal, da znanje, ki si ga učenci pridobijo na vrtu, ni pomembno le za kmečko, ampak tudi za mestno prebivalstvo.

Obdobje med obema vojnama 1918–1941

Po letu 1918 so se lotili temeljite obnove šolskih vrtov, tako v organizacijskem kot pedagoškem smislu. Sadjereja je bila še vedno prevladujoča panoga vrta. Leta 1921 je poverjeništvo za uk in bogočastje v Ljubljani uvedlo kmetijsko-prirodoznanstveni pouk, ki se je začel v šolskem letu 1921/22 v vseh ljudskih šolah na Slovenskem. Pouk je potekal dve uri tedensko v višjih razredih ljudske šole za fante. Poučevali so po »normalnem učnem načrtu« iz leta 1918. Praktične vaje so v glavnem izvajali na šolskem vrtu. Več sprememb je bilo v organizacijskem smislu. Z odloki so predpisovali obveznost urejenih in dobro obdelanih šolskih vrtov. Njihovo urejenost so nadzirali šolski nadzorniki in upravitelji ter pisali poročila o stanju in oskrbovanju šolskega vrta.

Zakon o narodnih šolah iz leta 1929 je zahteval obvezno ureditev šolskega vrta za podeželske šole, za mestne pa po njihovih zmožnostih. Poudaril je pomen šolskega vrta za učne namene, zlasti za pouk prirodoznanstva, za praktične vaje iz kmetijstva pa tudi za praktični gospodinski pouk za dekleta.

V 30-ih letih 20. stoletja so se začela uveljavljati reformna prizadevanja naprednih učiteljev, ki so nastala kot reakcija na pasivno, receptivno vlogo učenca v stari tradicionalni šoli učenja. Princip te nove šole je bil povezovanje pouka z življenjem okolja, pridobivanje praktičnih znanj na temelju opazovanj, doživljanja in dela. Te nove vzgojne cilje in metode so uveljavljali najnaprednejši učitelji vrtnarji tudi pri delu na šolskem vrtu in jih uredili v vrtove učilnic.

Obdobje med 1945 in 1990

Število vrtov se je po letu 1945 postopoma zmanjševalo. Končalo se je obdobje, ko je bil šolski vrt sestavni del osnovne šole na Slovenskem. Pogled na nekdanj lepo urejene in cvetoče šolske vrtove je bil marsikje žalosten. Ponekod so jih sčasoma izpodrinila igrišča, a tudi njihove površine so se krčile zaradi širjenja parkirišč. Spreminjanje namembnosti šolskih zelenih površin je odsevalo družbene spremembe in miselne vzorce posameznikov (tudi kot posledica industrializacije družbe, opuščanja lastne pridelave zelenjave in sadja).

Didaktične karte »Pripovedi rastlin«, ki otrokom pomagajo prepoznavati zelišča in se poučiti o njihovi zdravilni uporabi, delo akad. slikarke Simone Čudovan. (SŠM, fototeka, foto: K. Guzej)

Po letu 1953 so se šolski vrtovi razvijali neobvezno, prostovoljno v sklopu šolskih interesnih dejavnosti v obliki krožkov (vrtnarski, hortikulturni, šolski vrt) ali kot proizvodno delo v obliki pionirske šolske zadruge. Pionirska zadruga je bila posebna oblika delovanja učencev, ki je svoje naloge uresničevala v obliki proizvodnega dela na združni osnovi. Učenci so postali na osnovi samoupravljanja ob pomoči mentorjev neposredni nosilci vseh dejavnosti. Zamisel in ideja o življenjski naravnosti vzgojno-izobraževalnega dela v osnovni šoli, povezanosti tega dela z življenjem in potrebami okolja in širše družbene skupnosti niso bile nove. Izhajale so iz reformnih prizadevanj iz t. i. delovne šole, ki je uvajala nove oblike skupinskega in individualnega dela s poudarkom na aktivnosti učenca. Pionirske zadruge so združevale proizvodno in družbeno koristno delo na različnih področjih: proizvodnja hrane (poljedelstvo, vinogradništvo, vrtnarstvo, sadjarstvo, nasadi, jagodičevje), hortikultura in varstvo narave (cvetličarstvo, zeliščarstvo, urejanje zelenih površin ob šoli in v krajevni skupnosti, pogozdovanje, zelene straže), praktično delo v delavnicah, vzreja malih živali (čebelarstvo, kunčjereja, kokošjereja), gospodinjstvo, delovne in raziskovalne akcije, nabava in prodaja, tehnika v kmetijstvu ter varčevanje – hranilništvo. Leta 1982 je po zbranih podatkih delovalo v Sloveniji 36 pionirskih zadrug pri osnovnih šolah. Področja delovanja so bila izredno pestra, zato je nemogoče govoriti o nekem enotnem konceptu pionirske zadruge. Leta 1986 je imela večina slovenskih osnovnih šol bolj ali manj primerno zemljišče za šolski vrt. Najpogostejše so bile šole, ki so imele pridelovalni vrt (49 %) in okrasni vrt (47 %). Vrt, namenjen pouku naravoslovja, je imelo 21 % šol.

*Na veččutni delavnici za slepe in slabovidne otroke prepoznajajo različne zvoke ptic, vonjajo različna sveža zelišča, prepoznajajo oblike semen in okušajo zeliščne čaje.
(SŠM, fototeka, foto: M. Ribarič)*

Šolski vrt danes

Tradicija šolskih vrtov se nadaljuje v današnji čas. Po letu 2000 so začeli šolske vrtove oživljati na novih temeljih. Številna gibanja in organizacije so začele poudarjati pomen lokalno pridelane hrane in izobraževanje za trajnostni razvoj ter vključevanje le-tega v pouk otrok. Pojavili so se številni primeri dobre prakse. Njihova prednost med drugim je strokovnost, podprta z didaktičnimi načeli, pomanjkljivost pa sistemska nepovezanost, šolski vrtovi niso vključeni v učne načrte in tega zelo pomembnega znanja niso deležni vsi učenci. Naštejmo nekaj projektov: projekt Šolska vrtilnica v okviru Ekošole, projekt Šolski ekovrt Inštituta za trajnostni razvoj, Waldorfska šola Ljubljana in učna njiva vrtnarjenja po biodinamični metodi (za OŠ) ter kmetijski praktikum (za dijake), ki jo imajo v Črni vasi na Ljubljanskem barju, Slovenska mreža zdravih šol (od leta 1993), projekt Učni sadovnjak, ki ga izvaja Društvo za izobraževanje za samooskrbo s sadjem in zelenjavo Učni sadovnjak iz Mozirja (od leta 2011), projekt Ura za Zemljo in številni drugi primeri v lokalnih območjih. Zanimanje za vrtove opazamo tudi širše, saj se v zadnjih letih pojavljajo številni projekti: Urbano vrtnarstvo v okviru projekta Urbane brazde v Mariboru, Urbani vrtovi na Taboru v Ljubljani, Društvo za permakulturo, Ekoci civilna iniciativa in Štafeta semen, Društvo Ajda Vrzenec in biodinamično kmetovanje (od leta 1991), Učni poligon za samooskrbo Dole, Mule – društvo za celostno bivanje ...

Pomen šolskih vrtov

Šolski vrt predstavlja enega od osnovnih in nepogrešljivih učil na vseh osnovnih šolah, v vrtcih in srednjih šolah. Z njim je bil v preteklosti povezan predvsem pouk biologije pa tudi drugih naravoslovnih predmetov in pouk kmetijstva. Šolski vrt kot učilnica v naravi v novejšem času predstavlja povezovalni element pri poučevanju različnih učnih predmetov. Učenci na vrtu ugotavljajo zvezo med vzrokom in posledico in spoznavajo osnovne zakonitosti v naravi. Spremljajo rast in razvoj rastlin po določenih fazah, razvijajo sposobnost opazovanja v naravi. Skrb zanje postane za otroke vsakdanja dragocena učna izkušnja. Učenci spremljajo potek in rezultate svojega praktičnega dela. Delo na šolskem vrtu pomeni tudi kakovostno preživljanje prostega časa. Delo v skupinah razvija medsebojno pomoč in sodelovanje. Lahko pomeni tudi pridobivanje samozvesti po dobro opravljenem delu. Učenje na vrtu lahko pomeni prijetno spremembo v ustaljenem pouku. Vrt otroke razvija na emocionalnem (ljubezen do narave), estetskem (urejanje vrta), socialnem (delo v skupinah, medsebojna pomoč in sodelovanje) in zdravstvenem (delo na prostem v naravi, telesna aktivnost, ekološko pridelana hrana) nivoju.

»Kdor zaseje vrt, zaseje ljubezen.«

Od ideje do realizacije razstave se je zamenjalo kar nekaj letnih časov. Seme za razstavo sva že leta 2012 posadili skupaj z dr. Leopoldino Plut Pregelj, ki pravi, da šola, ki nima pravega stika z dejanskim življenjem, ne more biti uspešna.

Takoj pri vstopu v muzej nas pozdravi vila, varuhinja rastlinskega sveta, in naprej po hodniku niz subtilnih ilustracij posameznih zelišč pod skupnim naslovom Pripovedi rastlin, delo akad. slikarke in oblikovalke razstave Simone Čudovan.

Razstava govori o zgodovinskem razvoju šolskih vrtov pri nas – s starimi fotografijami šolskih vrtov na posameznih šolah širom po Sloveniji v različnih obdobjih, z načrti šolskih vrtov, izseki iz knjig in časopisov, dokumenti, starimi učnimi slikami prirodropisa iz konca 19. stol.

V drugem delu razstave prikazujemo sedanost. K sodelovanju smo povabili vrtce, osnovne in srednje šole iz vse Slovenije, ki so poslali gradivo o delu na njihovih šolskih vrtovih, predvsem slikovno gradivo, nekateri tudi ozimnico, ki so jo naredili iz pobranih pridelkov z njihovih vrtov.

Vez med preteklostjo in sedanostjo je osrednji prostor razstave, ki je živ in se glede na letni čas spreminja. V steklenih kozarcih so razstavljena različna semena, ki nam jih je kot donacijo poklonila Semenarna Ljubljana. Zraven so postavljena različna posušena zelišča, ki so jih pridelali na svojem šolskem vrtu dijaki iz Šolskega centra za pošto, ekonomijo in telekomunikacije v Ljubljani. Prikazan je način cepitve mladega drevesa jablane (prispeval Samostan Pleterje). V vitrinah so posamezni kosi starih orodij, ki so se uporabljali pri delu na vrtovih, ter različni dokumenti in knjige.

*Iz semen in drugih naravnih materialov na delavnici »Mandala – zahvala Zemlji« udeleženci ustvarijo skupinsko sliko/mandalo in jo s kratkim obredom posvetijo Zemlji.
(SŠM, fototeka, foto: K. Guzej)*

Razstava je bila odprta 20. novembra 2014. Zato je bilo v košari na ogled postavljeno obilje jesenskih pridelkov z vrta. Različne stare sorte jabolk so prispevali s Kmetijskega inštituta Slovenije. Družbo jim je delala ozimnica, ki so jo poslali z različnih osnovnih šol. Pomemben del šolskega vrta so začimbe in zelišča, zato so bili na okenskih policah postavljeni lončki z različnimi zelišči. Spomladi se je osrednji del razstave v veliki košari spremenil. Začeli smo sejati različno zelenjavo ter zelišča ter jih gojili vse do maja, ko smo jih postavili na muzejski balkonček. Čez poletje smo zelišča posušili in sedaj lahko pijemo okusne muzejske zeliščne čaje iz mete, melise, kamilice, timijana ...

Ob razstavi smo pripravili bogat spremljevalni pedagoški program za različne starostne skupine. Pripravili smo več različnih delavnic. Na zeliščni delavnici obiskovalci s pomočjo didaktičnih kart in svežih zelišč spoznavajo čudovit svet zelišč. Izdelajo lahko unikatne ptičje krmilnice iz recikliranih materialov. Iz semen in drugih naravnih materialov (kamni, storži, cvetovi ..., odvisno od letnega časa) na delavnici »Mandala – zahvala Zemlji« udeleženci ustvarijo skupinsko sliko/mandalo in jo s kratkim obredom posvetijo Zemlji. Na veččutni delavnici za slepe in slabovidne (pa tudi vse ostale skupine obiskovalcev) udeleženci prepoznajo različne zvoke ptic, vonjajo različna sveža zelišča, prepoznajo oblike semen in okušajo zeliščne čaje (prva izvedba delavnice za Dan zemlje 22. 4. 2015). Za leto 2016 pripravljamo novo učno uro prirodologije s poudarkom na zeliščih. V letu 2015 je bilo izvedenih več predavanj (Barbara Lončar - Vrhovc: *Za pestrost okusov in barv v vrtu in kulinariki*, Rajko Bošnjak: *Mladina, veselje, poslanstvo, svoboda in narava*, Tina Zgonik: *Šolska reforma v Boliviji: vrnitev šole zemlji*). S predstavitvijo razstave, zeliščno delavnico in predavanjem na okrogli mizi »(Pre)hrana in kultura« smo sodelovali na Kulturnem bazarju marca 2015. Z vrtcem Vodmat sodelujemo v projektu Vrt skozi šege in navade, ki se bo nadaljeval v leto 2016.

Ob razstavi je izšel razstavni katalog ter koledar SŠM za leto 2016 s setvenim koledarjem.

Zaradi preobsežnosti teme je veliko področij ostalo neraziskanih in neobjavljenih v tej tematski številki Šolske kronike: pomen čebel in čebelnjaki na šolskem vrtu, razvoj pionirskih zadrug po letu 1950, posamezne zgodbe mentorjev in šolskih vrtov na različnih šolah po Sloveniji v različnih obdobjih, setveni koledar, štirje letni časi in prazniki narave (stari slovenski prazniki, povezani s plodnostjo, zahvala zemlji za pridelke). Te in številne druge čakajo na raziskovalce in objave v naši reviji v prihodnjih letih.

Šolski vrt jutri

Da bi videli naprej, moramo gledati nazaj; pomembno je poznati znanje naših prednikov, ki so orali ledino na področju šolskih vrtov, in njihova spoznanja povezovati s sedanjimi. Hkrati pa se spraševati, kaj pomenijo naša dejanja za prihodnost, saj smo s svojim ravnanjem do sočloveka in narave porušili ravnovesje. Ali se nam bo uspelo rešiti? Kakšne zglede in sporočila dajemo našim najmlajšim? Eden od odgovorov je: v vsako šolo, v vsak vrtec šolski vrt! Tako bi lahko ob neposrednem stiku z zemljo, rastlinami in živalmi lažje dojemali, da je vse v naravi živo. Da ima vsak človek, žival, rastlina, drevo, reka, morje, kamen, gora, veter, sonce ... svojo pomembno vlogo v prepletu življenja. Vrniti se je treba k našim koreninam in notranjemu čutu, ki nam govori, da smo vsi eno. Da moramo ta naš edini dom varovati in spoštovati.

Zusammenfassung

Ausstellung „Schulzimmer in der Natur – der Schulgarten gestern, heute, morgen“ Slowenisches Schulmuseum, November 2014 - September 2016

Mateja Ribarič

Slowenische Schulen haben eine lange Tradition der Schulgärten, in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts hatte nämlich fast jede Schule ihren eigenen Schulgarten, ihr Schulzimmer in der Natur. Lehrer haben ihre Schüler unterrichtet, wie man einen Gemüse-, Blumen- und Kräutergarten bearbeitet, wie man sich um Obstbäume und Reben kümmert (interessant ist, dass mehrere Schulen eine Baumschule hatten), wie wichtig Bienen im Garten sind. Was sie angebaut hatten, wurde in der Schulküche verwendet. Im Naturkunde-Unterricht haben sie im Schulgarten hautnah einzelne Pflanzen und Bäume kennengelernt. Lehrer waren sich der Bedeutung von Schulgärten für Unterricht und Erziehung bewusst und haben mehrere Bücher und Artikel zu diesem Thema geschrieben. Um nach vorne zu sehen, müssen wir erst zurückblicken; es ist wichtig, dass wir die Kenntnisse unserer Vorfahren, die Neuland auf dem Gebiet der Schulgärten betreten haben, erwerben und ihr Wissen mit dem heutigen verbinden.

Načrt šolskega vrta na deški
meščanski šoli v Krškem.
Sesto letno poročilo deške
meščanske šole s kmetijskim
značajem v Krškem 1886/87.

Otroci
obrezujejo
sadno drevo
(Kmetijski
inštitut
Slovenije
arhiv)
pred 1915

Otroci na šolskem vrtu.
Ljudska šola Griže pri
Celju, 1890. (S.M. Fototeka)

*Iz male pečke zraste
veliko drevo.*

*Učilnica v naravi:
šolski vrt včeraj, danes, jutri*

Vrt je že od nekdaj pomemben
del šole. Daje mu brzo, razvijajo
kmetijsko vzgojo, razvijajo

šolsko, ki ga povezuje
je znanje, mir in goščina,
kmetijskim in filozofom.

Razstavna šolskih vrtov govori o porazlovi znanosti, zabavnosti, korve, z manjšim
letnih besed, vključuje in spreminjanje. Govori o vrtu in obsevanje vseh živih bitij.

Prilagoditveni poudar na šolskem
vrtu. Letno poročilo ljudske šole
Mladika v Ljubljani 1910/11
(S.M. Fototeka)

Učenke vadbice z m. Konzijo Fricelj in
m. Elizabeto Kremžar pri vodometu na
vrtu pred vilo, 1930. (arhiv
ursulinskega samostana v Ljubljani)

*»Slovenka, Slovenec, kerkoli si, tu je
tvoj temelj, osnova, od tu je tvoje seme, tvoj
izvor in bistvo, tu je tvoje središče, od tu je
tvoja energija, tu jeničrpen virec tvojega
bistva.« je sporočilo naših prednikov.*

Nunski šolski vrt pri
Uršulinskem samostanu,
Ljubljana, med 1918-41

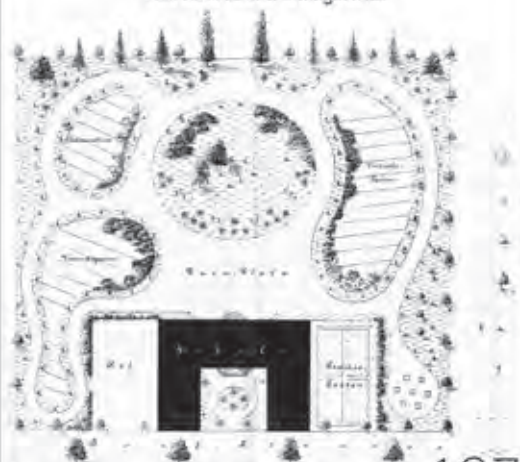

Franč Praprotnik, nadučitelj
v Mozirju, poučuje mozirsko
mladež v sadovnjaku,
(Sadlarsko društvo Mozirje, arhiv)

pred letom 1915

Plan eines idealen Schulgartens.

Načrt idealnega šolskega vrta 1870

Cepljenje dreves na šolskem vrtu,
OŠ Luče 1934 (SSV, Jozefinko)

Dol
pri Hrašniku,
Državna narodna sola
kraljice Marije, 1935

Pogozdovanje v

Kraljice marije, 1935

Pogozdovanje v
paubargrabnu

Državna
narodna šola
Sava pri Litiji po letu 1945

Zadružna dela
na njivi šolske zadruge
OS Maksa Perca
Ljubljana leta 1959

Sadna razstava, ki jo je priredila
Belokranjsko učiteljsko društvo
v Metliki, 1923 Šole so svojimi
šolskimi vrtovi sodelovale na deželni
in okrajnih razstavah, kjer so učitelji
sodelovali s pridelki z vrtov
in s tem dobili priznanja

Šolski vrt s čebelnjakom
na državni osnovni šoli
Smartno pri Litiji, 1934

Delo na vrtu,
OŠ Milojke Štrukelj
Nova Gorica, 50 leta

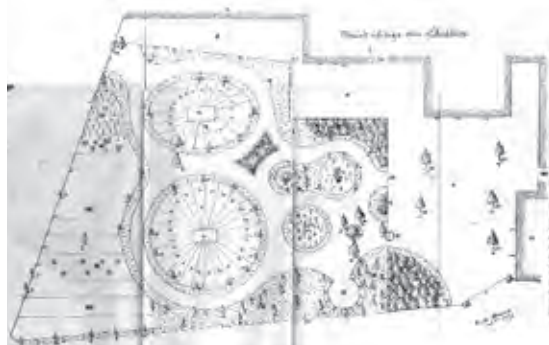
Otroci pri delu na šoli
ljudske šole Trst, okoli 1914
(SSM, Forsteka)

Prva razred
Šolski vrt na drijak realki, 1904 (SSM, Forsteka)

Franc Proprtnik, nadučitelj v Mozirju, poučuje
mozirsko mladež v sadovnjaku, pred letom
1915 (Sadlarsko bratstvo Mozirje, arhiv)

Otroci na gredičah, I. razred ljudske šole Mladika v
Ljubljani učiteljica Marija Arzein, 1910/11 (SSM, Forsteka)

Kmetijski tečaj za učitelje na Kmetijski šoli v Slapu pri
Vipavi leta 1884, med slušatelji je bil tudi Vojteh Ribnikar,
nadučitelj na ljudski šoli Dolnji Logatec (SSM, Forsteka)

Pauk vrtnarstva, V razred,
OŠ Rakek, 1932-33 (SSM Fototeka)

Šolski vrt na OŠ Arčev, 1930. (SSM Fototeka)

Čepljenje dreves na šolskem vrtu, OŠ Luce, 1934 (SSM Fototeka)

Centralni šolski vrt in igrišče v Ljubljani.
Nekatere šole v mestih so zaradi prostorske stiske imele neprimerno urejena
vrtove ali jih sploh niso imele. Zato so naredili velik centralni vrt z igriščem.
V Ljubljani je bil tak v Inovskem predmestju. (Vred. 1911)

(SSM Fototeka)

Zavajajoči svetler v Vrtičarni.
Na šolskem vrtu Rakek ureži.

(SSM Fototeka)

Deklice pri ročnem delu na vrtu, Središče ob Dravi
državna narodna šola, 1928/29 (SSM Fototeka)

Otroci na šolskem vrtu, Ljudska
šola Griže pri Celju, 1890 (SSM Fototeka)

Šolska mladina pri praktičnem sadjarskem pouku na šolskem vrtu. Nekateri učenci strgajo lesa, drugi z dreves, drugi obrezujejo drevje, delajo kolobarje in splošno negno drevja. Št. 1945. (SSM, fototeka)

Šolski vrt na šoli Šentvid pri Brdu (Šentvid pri Lukovici), 1932. (SSM, fototeka)

Pogozdovanje na OS Šentjerne, med obema vojnama. (SSM, fototeka)

Šolski vrt na meščanski šoli Brežice, 1932. (SSM, fototeka)

Delo v šolskem vrtu na OS Kungota. (SSM, fototeka)

Delo pri tiskalniki. Državna narodna šola, realna Morla, 1935. (SSM, fototeka)

Pridelek koruze v pionirski zadrugi na OS Renče leta 1959. (SSM, fototeka)

Vzgojni dom Fran Milčinski Smlednik. 1952. (SSM, fototeka)

Učenci delajo na združni niži ob soli, OS XIV. divizije Senovo, 1963/64. (SSM, fototeka)

učenci OŠ Pod goro
Slovenske Konjice

Učenci negujejo šolski
vrt, 2014

*Šolski vrt
danes*

Zajtrk treh
okusov
v vrtcu Antona
Medveda
Kamnik

Jesen je čas priprave ozimnice.

Vrtček v šolskem atriju
na OŠ Mihe Pinterja
Toleda Velenje

Posebna pozornost je namenjena
štirim avtohtonim slovenskim sortam.

Luščenje fižola

Zelenjavno-zeliščni
ekovrt

Zelenjavno-zeliščni
ekovrt
v šolskem
atriju na Gimnaziji
Šiška, Ljubljana

Zeliščni vrt na
OŠ Ivana Tavčarja
Gorenja vas.
2012

Dijaški dom Grm

Zeliščni vrt
v vrtcu
Manka Golarja
Gornja Radgona. Spomladi 2015
načrtujemo nov zeliščni vrt.

Dijaški dom Grm
Novo mesto

Ob POŠ Vitomarci
lep zeliščni vrt.

Melisa
na zeliščnem vrtu
OŠ Olge Meglič Ptuj

Šolski vrtovi
na Šolskem centru za
pošto, ekonomijo in
telekomunikacije
Ljubljana

Šolski
eko vrt in
učilnica na
prostem
pri OŠ XIV.
divizije
Senovo.

Pomlad na vrtu

OŠ Marjana
Nemca
Radeče,
PŠ Svibno

Jesenska sejanje motvilca

Zelenjavni vrt
na Zavodu
za gluhe in naglušne
Ljubljana

Vrt neguje Vrtnarski krožek
Zavod
sodeluje z
Društvom
Učni sadovnjak

Delavnica Ureditev zelenjavnega vrta, 2014

Zeliščni vrt,
Podružnična

Zeliščni vrt
podružnična
šola Dolz
OŠ
Stopiče

Šolski
eko-
sadovnjak
na
POŠ
Janče

Naš šolski vrtniček, 2014

OŠ prof. dr. Josipa
Plemija Bled

Otroci sadijo
zelišča v vrtu
OŠ Fara

2011 - 2012

Šolski zeliščni vrt na OŠ Olge Meglič Ptuj
Spomladi 2016 smo s pomočjo radodarnih dedkov, babic, stricov, tet,
in sosedov pridobili kar nekaj novih zelišč, ki so se pridružil svojim
"kelegicam" na našem zeliščnem vrtu. Sedaj so v največjem rastelem
zagonu. Darja Dršek, mentorica šolskega vrta na OŠ Olge Meglič Ptuj

Šolska VRTilnica na
OŠ Lava Črna

Postavili s nov vrt v dolini visoke greda.
Tako prihranimo, prasto zastop je
enostaven, zelenjavni vrtni zaspe, na gredi
ne zastaja voda, poplavlja in potrebno,
organske plastike, zbirni greda med
razkrajanjem oddajajo toploto, spomladi
se zemlja prej segreje, zato lahko hitro
sadimo in sejemo. Postavili smo hotel
za žoželke. Vanj smo vložili naluknjana
debla, slamo, storže, opeke, vetra

Ustvarjanje baze

Solski vrt marca 2019

Solski vrt v vrtcu Vuženica

Naš vrtar: gospodinja OŠ
Vuženica, Ljubljana, Solci
Vrtar: gospodinja OŠ
Vuženica, Ljubljana, Solci
Vrtar: gospodinja OŠ
Vuženica, Ljubljana, Solci
Vrtar: gospodinja OŠ
Vuženica, Ljubljana, Solci
Vrtar: gospodinja OŠ
Vuženica, Ljubljana, Solci

Sajenje krompirja, 2019

Pobiranje kumaric

Učenci podružnice OŠ Pod goro Sl.

Naš vrtar: gospodinja OŠ Pod goro Sl.
Vrtar: gospodinja OŠ Pod goro Sl.
Vrtar: gospodinja OŠ Pod goro Sl.
Vrtar: gospodinja OŠ Pod goro Sl.
Vrtar: gospodinja OŠ Pod goro Sl.
Vrtar: gospodinja OŠ Pod goro Sl.
Vrtar: gospodinja OŠ Pod goro Sl.
Vrtar: gospodinja OŠ Pod goro Sl.

Solski vrt in Park za otroške rastline OŠ Pora

Naš vrtar: gospodinja OŠ Pora
Vrtar: gospodinja OŠ Pora
Vrtar: gospodinja OŠ Pora
Vrtar: gospodinja OŠ Pora
Vrtar: gospodinja OŠ Pora
Vrtar: gospodinja OŠ Pora
Vrtar: gospodinja OŠ Pora
Vrtar: gospodinja OŠ Pora

Na tržnici,
OŠ Riga Meglič
Ljubljana

Zasadiitev zelenskega vrta

Učenci študenti pri praktičnem vzgojnem delu.

redni kloni na polju pri vzgojnem delu v okviru projekta.

pori in zelena vsebujejo veliko kalcija, ki ga potrebujejo mladi krompirji.

Šolska vrtnica na OŠ Lave Celje

Na vrtnici so zbirali vrtnice, ki so jih uporabljali za izdelavo orisov. Na vrtnici so tudi zbirali vrtnice, ki so jih uporabljali za izdelavo orisov.

Zelenski vrtni na OŠ Ivana Tavčarja Grosuplje 2012

Ob POŠ Vitomarci lep želiščni vrtni

Ob POŠ Vitomarci so zbirali vrtnice, ki so jih uporabljali za izdelavo orisov. Na vrtnici so tudi zbirali vrtnice, ki so jih uporabljali za izdelavo orisov.

Ekvini na OŠ Smarjno pri Slovenj Gradcu

Na vrtnici so zbirali vrtnice, ki so jih uporabljali za izdelavo orisov. Na vrtnici so tudi zbirali vrtnice, ki so jih uporabljali za izdelavo orisov.

Pomlad na vrtu

Solski ekovrt kot učni pripomoček
2012/13

Primeni do potaknjencev

Solski vrt
na OŠ Jela Janežiča Škofja Loka

Zacvelela je ajda
na šolskem ekovrtu
september 2014

Zeliščni vrt, 2014